

Радостин Русев, доц. д-р

Институт за литература – Българска академия на науките

ИЗГНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРА. (ИЗ ЛИТЕРАТУРНИЯ ЖИВОТ НА РУСКИТЕ ЕМИГРАНТИ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 20-ТЕ И 30-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ ВЕК)

Резюме. Във фокуса на този текст е духовният и литературен живот на руските емигранти в България след болшевишката революция през 1917 г., в основата на който са тревогата и загрижеността за съдбата на тяхната родна култура в следреволюционна, съветска Русия. Засегнати са проблемите за създаване на култура и литература в емиграция, за драмата на емигрантския творец, за смисъла на творчеството, когато на художника са му насилствено прекъснати връзките с родината и му е отнета възможността пълноценно да общува със своите читатели. Постава се специален акцент върху контактите на емигрантите с местната култура, нещо нетипично за руската диаспора в други точки на света.

Руските писатели и учени емигранти в България проявяват изострен изследователски интерес към културата на тази страна, към приликите в духовния живот на двата народа, към паралелните явления в двете култури – българската и руската. Те се оказват твърде предразположени към художествено и научно изследване на българската история, култура и литература, което се вижда както от емигрантската, така и от местната книгоиздателска продукция и периодика. Особено значение има интензивната им преводаческа работа върху произведения от българския фолклор, поезия и художествена проза, които чрез емигрантското книгоиздаване и периодичен печат достигат до различни краища на света. От българските творци, от българската интелигенция по онова време културната инвазия на руските емигранти в България се приема като позитивно явление, като катализатор за развоя на българските културни и литературни процеси и като епизод от вече съществуващата тенденция на проникване на руското културно влияние в българската действителност. Непредвидената среща с руската култура в лицето на руските литератори, театralи и учени емигранти предполага множество потенциални възможности за положително въздействие върху културния и литературния живот в България.

Ключови думи: руска емиграция, руски писатели, изгнание и литература, межкултурно общуване

Прокудени от новата болшевишка власт или търсеци избавление от Гражданската война (1918–1922) в родината им, руски учени,

писатели, журналисти, художници, театralи и общественици емигранти напускат Русия. Някои от тях се озовават в България, а българската столица постепенно се превръща в един от центровете на руската емиграция¹ през 20-те и 30-те години на ХХ век със собствен духовен и културен живот (книгоиздаване, периодичен печат², училища, театър³).

Проучванията на едни или други аспекти от това, състояло се по „немило стечение на събитията“ (Б. Цонев⁴), руско емигрантско присъствие в България получиха ускорение едва в началото на 90-те години на миналия век, когато стана възможно свободното, без идеологическа предубеденост, интерпретиране на фактите и бе открит достъпът до емигрантските архиви, книги и периодика. Оттогава до днес – чрез колективни сборници, монографии, публикации в периодичния печат и електронните сайтове – в обращение влезе значителен масив от напълно неизвестни или слабо познати и пренебрегвани факти.

Дълго време обаче изследванията в тази изследователска област, които поначало значително закъсняха, изоставаха, особено на фона на направеното през последните две-три десетилетия в редица други страни. А може би и усилията на българските историци и литературоведи са били недостатъчни или са оставали незабелязани, защото до неотдавна българската столица все още се смяташе за един от слабо изучените средища на руското зарубежие.

Съществен дял за надмогването на тази създадена се предста-

¹ Според един от основните историци на руската емигрантска литература, Глеб Струве (1898–1985), към 1921 г. вече се очертават няколко такива центъра на руското разсейване в Европа със собствен културен живот (без да се имат предвид държави или части от тях, граничещи с Русия и влизащи в състава на Руската империя, като Полша, Литва, Латвия, Естония, както и присъединената към Румъния Бесарабия, заемащата по-особено положение Финландия и останалият си по същество руски град Харбин) – Париж, Берлин, Прага, Белград, София и (с известни уговорки) Константинопол. Вж.: СТРУВЕ, Г. *Русская литература в изгнании. Опыт исторического обзора зарубежной литературы*. Париж: Умса-Press; Москва: Русский путь, 1996, с. 27–28.

² За около две десетилетия (1920–1943) в България излизат (едни по-продължително, а други за съвсем кратко време или дори само веднъж) над 85 (!) периодични издания на руската емиграция – обществено-политически и литературни списания, ежедневни, седмични и месечни вестници, бюлетини, единични и юбилейни листове, а също и ръкописни и машинописни списания и вестници.

³ Дори неголям български град като Перник, където по онова време от 17 хиляди жители около 3 хиляди са руснаци (предимно работници в мините), също се превръща в своеобразно руско културно средище – с руски театър с оперетно-драматична трупа, кино, 3 библиотеки.

⁴ ЦОНЕВ, Б. Езиковни взаимности между българи и руси. – В: *Памяти профессора А. К. Медведева. Русско-болгарский сборник*. София, 1922, с. 35.

ва и за изучаването на културния и литературния живот на руската емиграция у нас имат литературоведите русисти от Института за литература при БАН. Този изследователски проблем е приоритетен за тях през последните почти три десетилетия и благодарение на усилията им Институтът за литература при БАН се оформи и наложи като един от основните изследователски центрове у нас по проблемите на руската емиграция в България (1919–1944).

С особен принос в това изследователско направление са двата мащабни колективни труда, реализирани с тяхното участие, запълнили в значителна степен недостига от информация за руското емигрантско литературно присъствие в България: научният сборник „Руската литературна емиграция в България 1919–1944“ (София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2010) и най-вече енциклопедичният справочник „Периодика на руската емиграция в България (1920–1943)“ (София, Издателски център „Боян Пенев“, 2012).

Повишеният и трайно нестихващ научен интерес към руската емиграция от т.нар. „първа вълна“ е съвсем оправдан. Той се обуславя от обстоятелството, че в сравнение с всички познати в световната история по-значими емигрантски вълни тази е нещо по-особено, без аналог – преди всичко духовен феномен. И, за да се разбере и обясни в дълбочина нейната същност, е необходимо да се изяснят преди всичко ценностите на тези хора, мотивите им – за живот и за творчество⁵. Защото съвършено друг подход в изследването и в представянето им изискват следващите емигрантски вълни от Русия през XX век – втората (макар и далеч по-многочислена, по време и след Втората световна война), третата (след десталинизацията, изцяло доброволна, за разлика от първите две) и четвъртата („икономическата“, започнала след перестройката). В сравнение с всички тях първата е наистина по-различна, по-специална – духовно явление, изпитание и проверка на творческия човешки дух.

Напрегнатият духовен, културен и обществен живот, произтичащ от една прогресираща почти до маниакална степен болезнена загриженост за опазването на руския език, на руската култура и обичаи, е основната отличителна черта в характеристиката на първата емиграция.

Необикновеното литературно оживление в средите на първите руски бежанци емигранти се проявява почти моментално след установяването им на българска земя. На един съвсем първоначален етап то намира израз като че ли повече на емоционално равнище, предимно като емоционална реакция вследствие на психологическата травма от

⁵ Вж.: РУСЕВ, Р. Руската литературна емиграция в България: духовна мисия, ценности. – В: *Изгнаничеството. Драма и мотивация. Завръщането на съвременните славянски емигрантски литератури у дома*. [Сб.]. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, Карина-М. 1996, с. 229–241.

прокуждането и от пропадането в омагьосания кръг на емигрантското битие. В тематичния фокус на набързо нахвърляните стихотворения, разкази, пътеписи, очерци, публикувани в никнешите едни след други емигрантски вестници и списания, чийто брой през годините достига почти до сто, изцяло доминират ситуацияте, свързани със зловещата съдба на изгнаника. Чувствата и настроенията на авторите са типични за трагичната ситуация: носталгия, непрегълътната обида, физически дискомфорт, депресия и самота, усещане за необратимост на внезапно разсечените емоционални връзки, дори предчувствие за духовна гибел.

По-нататък (и на едно следващо ниво) изключителната литературна активност на първите емигранти вече произтича, мотивирана е от постепенно формиращото се у тях самосъзнание, че пред емиграцията стои мисията да опазва и да развива за поколенията руската култура, изложена след болшевишката революция в родината им на опасността от унищожение, че емигрантите са предопределени да бъдат единствени носители на руския национален дух и пазители на културните традиции, че именно те (и никой друг) трябва да изпълнят тази важна мисия. Малко нескромно, малко наивно дори, мнозина от тях искрено си мислят, че само те носят потенциите на националното възраждане, че те са „ембрионът“ на бъдеща Русия. Болезнената тревога за съдбата на руската духовна култура, страхът от възможния духовен апокалипсис в родината им, както и амбицията да се даде отговор и отпор на предизвикателствата на съдбата, са нещата, които наливат със смисъл емигрантското съществуване, отключват духовната енергия, извикват сили за физическо оцеляване и за духовно творчество, доколкото поначало то е възможно при сложните обективни условия.

Сложна и печална съдба преследва човека на творчеството в изгнание. Той трудно може да работи с пълния капацитет на своите творчески сили, без да е разрешил трайно въпроса за физическото си оцеляване, още повече че и икономически изтощената по това време България далеч не предлага поне що-годе подходящи условия за живот и за художествено творчество. А когато все пак намери разрешение на материалните си проблеми, той отново се натъква на друго мъчно преодолимо препятствие. Този път става дума за смисъла на творчеството, когато на твореца му се отнема пълната наслада от творческия процес, когато е лишен от възможността пълноценно да общува със своя читател. Тази драма на емигрантския творец, изтръгнат от своята почва, много точно е схваната в една статия на журналиста Борис Солоневич във вестник „Голос России“, красноречиво озаглавена „Тоска по творчеству“⁶. За нейния автор човешкият живот получава смисъл само в интензивен творчески труд, а емигрантите са захвърлени в нови

⁶ СОЛОНЕВИЧ, Б. Тоска по творчеству. – *Голос России*, № 78, 21 дек. 1937.

и непривични за тях условия, в друга (чужда) културна атмосфера, измъчва ги разривът със собствената среда, отсъствието на пълноценен елемент на творчество за родината, свеждането на творчеството до елементарно „занаятчийско“ занимание. Понякога се стига и дотам, че толкова популярни в собствената си страна писатели като Александър Фьодоров и Евгений Чириков се принуждават да кръстосват България и да четат литературно-художествени лекции, само и само да набавят средства за физическото си оцеляване. Но това като че ли е по-малката беда. Още по-голяма мъка и обезсърчение предизвиква фактът, че българската публика, с която в повечето случаи те общуват, невинаги се оказва в състояние и на равнище да оцени техните свръхусилия, да осмисли голямата им трагедия. Българското списание „Сила“⁷ информира например за едно писателско утро на А. Фьодоров и художника П. Нилус в Народния театър, без да скрива разочарованието си от българската духовна действителност, от безучастието на публиката, „дошла да разсее сутрешния си махмурлук“ и да потърси единствено развлечението. Настроенията и посланията на прочетените от А. Фьодоров стихотворения за копнежите на безприютния изгнаник, принуден от неумолимата съдба да скъса всички родни връзки и да изживее ужасите на бездомното скитничество, остават изцяло чужди на българската аудитория и не провокират никаква ответна реакция. Случват се и по-обидни, направо абсурдни неща – както с военния писател и журналист Николай Сурин. Не стига че прекарва последните си земни дни в абсолютно забвение и самота в своя софийски дом, а отгоре на всичко и смъртта му остава незабелязана – вестта за нея разпространява чешки вестник.

Емигрантският поет Василий Нечаев е на мнение, че въпреки неимоверните обективни сложности и препятствия, пишещата руска емиграция все пак е дала „количествено всичко, което е могла, ако не и повече“⁸. И като че ли няма причини да го опровергаваме. Наистина в България руските писатели емигранти не създават литературни шедьоври, художествена продукция, в която се откриват нови форми и нови художествени светове. За повечето от тях може да се каже, че са от онази категория, към която издателят и литератор Глеб Ф. Волошин причислява своя приятел Сергей Серапин (Пинус): „без да заемат в руската литература кой знае какво забележително място, те все пак имат своето скромно място в нея“⁹. Всъщност не само у нас, а и навсякъде другаде, написаното от руските писатели в емиграция (с единични изключения) като цяло отстъпва по художествени качества на

⁷ ПИСАТЕЛСКО утро на г. г. Фьодоров и Нилус. – *Сила*, № 19, 14 февр. 1920.

⁸ НЕЧАЕВ, Б. Литературные заметки. – *Русь*, № 47, 31 март 1935.

⁹ ВОЛОШИН, Г., С. А. Серапин (Пинус). (Памяти друга). – *Русь*, № 1192, 31 март 1927.

създаденото от самите тях преди революцията в родината им. Георгий Адамович, един от вещите литературни критици сред руската емиграция, още в началото на 30-те години направо стига до скептичния извод, че задграничната литература като цяло е „обречена“, че задачата ѝ е само „да издържи до по-добри дни“¹⁰, до завръщането ѝ в Русия, тоест далеч по-скромна от непосилните цели, които понякога ѝ възлагат и които тя сама поема върху себе си. След време и Андрей Синявски, писател от „третата“ емигрантска вълна, също ще признае, че е невъзможно да се създава литература на емигрантска почва, че емиграцията не е място за създаване на някаква самостоятелна култура, а само за съхраняване на отделни автори – временно, до идването на по-добри времена¹¹. Погледнати в такъв план, руските писатели емигранти у нас представляват интерес не само и дори не толкова с достойнствата на своята художествена продукция, колкото със стремежа им да изплуват от духовната бездна, да бъдат за руската духовност и националните културни традиции, с показаната от тях несекваща творческа същност на руския дух и интелект.

Проучвайки отделни моменти от руското емигрантско литературно присъствие в България през 20-те – 40-те г. на XX век, стигаме и до особеностите и различните проявления на неговото взаимодействие с българската действителност, с българската култура и история – въпрос, който представлява по-специален интерес за нас, българите.

Инцидентната по своя характер среща на България с руската култура в лицето на емигриралите писатели, учени, публицисти, театрални и просветни дейци през 20-те и 30-те години на XX век е от изключително значение за нея. По-видимо или не чак толкова руското емигрантско присъствие в България нанася трайни отпечатъци в дос-та сфери на българския живот.

В една или друга степен то оказва влияние върху редица процеси в културата, в изкуството (особено в театъра), в науката, в литературата, в образованието, в обществено-политическата мисъл, провокира българите в преходен за тях исторически момент на търсене и утвърждаване на своята национална идентичност да се вгледат в себе си, да осъзнаят и осмислят значението и стойността на собствените си културни достояния.

Театралният живот в България попада под изключително мощното влияние на руски режисьори, драматурзи и сценографи. В тази сфера без уговорки може да се говори за взаимодействие и значителни промени, настъпили в резултат от него.

¹⁰ Цит. по: СТРУВЕ, Г. *Русская литература в изгнании...*, с. 203.

¹¹ Цит. по: ВАЙЛЬ, П., А. ГЕНИС, Миф о застое. – *Огонек*, 1990, № 7, с. 28.

В Софийския университет пък се образува солидно, с впечатляващи имена, ядро от признати специалисти в различни области на знанието¹², така че и образованието не е подминато от влиянието на руското емигрантско присъствие.

В литературата резултатите от руското влияние не са чак толкова видими от пръв поглед, но също са налице. На фона на тогавашната литературна ситуация в България непредвидената и инцидентна среща с руската литература в лицето на повече или по-малко известни в родината им руски писатели, поети идва като истински дар от съдбата. През тези години българската литература преживява сложен кризисен период в историята си. Някои симптоми на тази криза, както и причините за нея, са посочени от редактора на излизалия тогава вестник „Литературни новини“ Димитър Б. Митов¹³: тежкото икономическо положение рефлектира сериозно и върху литературата; изкуството далеч не е предмет от първа необходимост и затова търсенето на художествени произведения е слабо; българинът не е свикнал да смята книгата, картината, театъра като неща, необходими за съществуването му, както храната, квартирата, удобствата; у нас още няма културни традиции, силна интелигенция; младите поколения писатели и творци са безпомощни, липсват им много неща, но най-вече култура... Очертана е една далеч не безоблачна и оптимистична картина, но тъкмо такава тя е заварена и от руските емигранти, носещи със себе си културата и утвърдените традиции на своята нация. Така че възможностите, които открива за младата българска творческа мисъл контактът с руската култура, персонифицирана в руските емигрантски писатели и учени, не са никак за пренебрегване. Българският писател има от какво да се поучи, какво да се извлече от опита на руската литература.

Широкото руско емигрантско литературно и културно присъствие у нас от началото на 20-те години на XX век би могло да бъде определено като съставна част от специфичните процеси и тенденции, активирани в България през периода на нейното Възраждане, свързани с разрастващото се руско влияние върху българския народ и духовност.

Започнала през XVII век, когато българските църкви и манастири се снабдяват (пряко или чрез Атон) с руски черковни книги, и ускорена после в периода на Българското възраждане чрез прииждащите от Русия учени, писатели, театрали, учители, тази тенденция получава още по-изразителен вид в края на XIX век, след освобождаването от османска зависимост. „Единственият извор, от който ние можехме да

¹² Вж. напр.: ВЕЛЕВА, М. *Българската съдба на проф. П. М. Бицилли*. София: Гутенберг, 2004, с. 28–31.

¹³ Вж.: МИТОВ, Д. *Независими писатели*. – *Литературни новини*, № 2, 2 окт. 1927; *Стари и млади*. – *Литературни новини*, № 8, 13 ноем. 1927.

черпим духовни блага – пише българският писател Добри Немиров, – това беше Русия със своята литература и своя вътрешен живот. Руският език стана необходим у нас най-напред на идейната интелигенция през деветдесетте години. Тя трябваше да чете Писарева, Добролюбова, Лаврова. [...] Всички ония идейни движения от 60-те години в Русия намериха почва у нас благодарение приблизително идентичната настроявка на живота. Голямата част от нашата млада интелигенция през 90-те години заживя с идеализма на старите руски революционери. Още по-после Русия вече стана духовно огледало за нас, понеже всичко, което тя ни даваше, се възприемаше лесно чрез руската книга¹⁴.

Ето точно в този процес се вписва, продължава го, развива го и руската емигрантска културна инвазия в България в началото на 20-те години на миналия век. От българските творци, от българската интелигенция по онова време тази инвазия се приема като позитивно явление, като катализатор за развоя на българските културни и литературни процеси и като епизод от вече съществуващата тенденция на проникване на руското културно влияние в българската действителност. Потвърждение за това намираме и в един емоционален текст на Дора Габе, озаглавен „Странници“, поместен в руския емигрантски единичен лист „День русской культуры“ (Варна, 1926): „Наказание ли е съдбата на руските изгнаници или в нея се крие някакъв дълбок смисъл? ... великото не се наказва, а се подлага на изпитание: за да избуи още, да прескочи границите на своята родина, да го грабне Бог в шепите си и като златно зърно да го пръсне навред и оплодотвори света с нов дух. Може би после и нашата мъничка земя ще дочака това зърно и ще разкрие за него своите недра и обятия“¹⁵.

Руските писатели и учени от емиграцията проявяват изострен изследователски интерес към културата на страната ни, към приликите в духовния живот на двата народа, към паралелните явления в двете култури – българската и руската. Те се оказват твърде предразположени към художествено и научно изследване на българската история, култура и литература, което се вижда както от емигрантската, така и от местната книгоиздателска продукция и периодика. Особено значение има интензивната им и качествена преводаческа работа върху произведения от българския фолклор, поезия и художествена проза, които чрез емигрантското книгоиздаване и периодичен печат се разпространяват в доста точки на света. Това, отбелязва Стилиян Чилингиров¹⁶, дава възможност страна като нашата, „неизвестна по света като културна и творческа единица“, при посредничеството на

¹⁴ НЕМИРОВ, Д. Руският интелгент. – В: *Памяти профессора А. К. Медведева. Русско-болгарский сборник*. София, 1922, с. 138.

¹⁵ ГАБЕ, Д. Странници. – *День русской культуры*. Варна, 6 июня 1926, с. 1.

¹⁶ ЧИЛИНГИРОВ, Ст. Предисловие. – В: ФЕДОРОВ, А. *Антология болгарской поэзии*. София, 1924, с. 3.

великия руски език да привлече вниманието към своята литература.

По принцип писателят изгнаник, както казва румънският есеист Емил Чоран, „живее не в страна, а в език“, рядко напуска територията на собствения си език. Ето защо такъв подчертан и траен интерес към художественото творчество на отделни автори, към литературата, историята и културата на приемащата страна, какъвто проявяват руските емигранти в България, следва да се приема по-скоро като изключение от правилото. Този интерес обаче има своята дълбока логика и се обуславя от редица предпоставки. В основата му вероятно стои добронамереното като цяло отношение на българите, предоставили на руските изгнаници ако не най-подходящи условия за живеене, то поне пълна творческа свобода, за каквата в другите европейски центрове на руската емиграция може само да се мечтае. Като цяло (с редки изключения) България действително се оказва повече от благосклонна и добронамерена към озовалите се на нейна територия руски емигранти. Признат от самите тях факт е, че в България се създават най-малко препятствия за свободното разпространяване на техните обществено-политически идеи и движения. Затова, въпреки техническите неудобства на София и отдалечеността от големите емигрантски центрове, от читателите и сътрудниците им, издателите на вестници предпочитат именно българската столица пред Париж и Берлин само с едно, но незаменимо преимущество – вестникът им може да бъде независим, да притежава „разкоша на пълната независимост“¹⁷. Пьотр Бицилли признава, че между руските училища в страните, където се намират руски емигранти, в най-благоприятни условия са поставени тези в България – благодарение на „широката търпимост“, характерна за българския народ, те се радват на голяма свобода и могат да запазят напълно своя национален характер¹⁸.

После идва онази съвсем обяснима потребност, когато си непоносимо далеч от корените си, да потърсиш съприкосновение с онова, което ти е най-близко или родствено, а такива са и производът, и езикът, и вярата, и културата на руси и българи. Подложени на унижения и полугладно съществуване, руските бежанци обръщат поглед към българските земи, надявайки се да срещнат там братската отзивчивост на други славяни, и не остават излъгани. „Едни народи ни приютиха със стиснато сърце, други – с хладно безучастие, трети – с фалшивата маска на равнодушието... и само някои искрено ни откриха своите обятия“¹⁹ – пише журналистът Борис Ивински, като визира в последните си думи именно благосклонното отношение на българите.

¹⁷ Вж. напр.: СОЛОНЕВИЧ, И. Почему в Софии? – *Голос России*, № 4, 9 июля 1936.

¹⁸ Вж.: БИЦИЛЛИ, П. Из нашите славянски срещи. – *Славянски глас*, 1933, № 2, с. 87.

¹⁹ ИВИНСКИЙ, Б. От редактора. – В: *Русские в Болгарии*. София: Издание общества Русско-болгарская дружба, 1923, с. 3.

И накрая, повишеният интерес от страна на руските емигранти към българската култура и литература би бил немислим и без респекта, който те изпитват спрямо нея. Той се усеща в изследванията върху българското фолклорно и поетическо творчество на Константин Балмонт, Александър Фьодоров, Василий Нечитайлов и др. и най-вече по отношение на личността и художественото творчество на класика на българската литература Иван Вазов²⁰.

Както се вижда, освен ролята на катализатор за развоя на литературните процеси в България, руската емиграция изиграва и още една съществена роля – на не толкова очакван, но твърде ефикасен популяризатор на българската литература.

Изобщо, независимо от причините, които са я предизвикали, руската културна инвазия в България през 20-те и 30-те години на ХХ век има изключително позитивно отражение върху процесите в българския културен и литературен живот. За съжаление, това като че ли все още остава неопозната докрай глава от историята на българо-руските отношения, един незаслужено пренебрегван, недооценен от историците на българската литература факт.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

БИЦИЛЛИ, П. Из нашите славянски срещи. – *Славянски глас*, 1933, № 2, с. 86–87.

ВАЙЛЬ, П., А. ГЕНИС. Миф о застое. – *Огонек*, 1990, № 7, с. 27–29.

ВЕЛЕВА, М. *Българската съдба на проф. П. М. Бицилли*. София: Гутенберг, 2004.

ВОЛОШИН, Г., С. А. СЕРАПИН (Пинус). (Памяти друга). – *Русь*, № 1192, 31 март 1927.

ГАБЕ, Д. Странници. – *День русской культуры*. Варна, 6 юния 1926, с. 1.

ИВИНСКИЙ, Б. От редактора. – *Русские в Болгарии*. София: Издание общества Русско-болгарская дружба, 1923, с. 3.

МИТОВ, Д. Независими писатели. – *Литературни новини*, № 2, 2 октомври 1927, с. 1.

МИТОВ, Д. Стари и млади. – *Литературни новини*, № 8, 13 ноември 1927, с. 1–2.

НЕМИРОВ, Д. Руският интелегент. – В: *Памяти профессора А. К. Медведева. Русско-болгарский сборник*. София, 1922, с. 137–141.

НЕЧАЕВ, В. Литературные заметки. – *Русь*, № 47, 31 март 1935.

Писателско утро на г. г. Фьодоров и Нилус. – *Сила*, № 19, 14 февруари 1920.

²⁰ Вж.: РУСЕВ, Р. Последна среща. – В: *155 години от рождението на Иван Вазов. Юбилеен вестник* (Издават Община Сопот и Общобългарски комитет и фондация „Васил Левски“), юни 2005, с. 11.

РУСЕВ, Р. Руската литературна емиграция в България: духовна мисия, ценности. – В: *Изгнаничеството. Драма и мотивация. Завръщането на съвременните славянски емигрантски литератури у дома*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, Карина-М, 1996, с. 229–241.

РУСЕВ, Р. Последна среща. – *155 години от рождението на Иван Вазов. Юбилеен вестник* (Издават Община Сопот и Общобългарски комитет и фондация „Васил Левски“), юни 2005, с. 11.

СОЛОНЕВИЧ, Б. Тоска по творчеству. – *Голос России*, № 78, 21 декември 1937.

СОЛОНЕВИЧ, И. Почему в Софии? – *Голос России*, № 4, 9 юли 1936.

СТРУВЕ, Г. *Русская литература в изгнании*. Париж: Умс-Press, 1984.

СТРУВЕ, Г. *Русская литература в изгнании. Опыт исторического обзора зарубежной литературы*. Париж: Умс-Press, Москва: Русский путь, 1996.

ЦОНЕВ, Б. Езиковни взаимности между българи и руси. – В: *Памяти профессора А. К. Медведева. Русско-болгарский сборник*. София, 1922, с. 35–51.

ЧИЛИНГИРОВ, С. Предисловие. – В: Федоров, А. *Антология болгарской поэзии*. София, 1924, с. 3–5.

REFERENCES

BITSILI, P. Iz nashite slavyanski sreshti. [From our Slav Meetings.] In: *Slavyanski glas*, 1933, № 2, pp. 86–87.

CHILINGIROV, S. Predislovie. [Foreword.] In: FEDOROV, A. *Antologia bolgarskoj poezii*. Sofia, 1924, pp. 3–5.

GABE, D. Stranniki. [Strangers.] In: *Deny russkoj kulyturi*. Varna, 6 june 1926, p. 1.

IVINSKIY, B. Ot redaktora. [Editorial.] In: *Russkie v Bolgarii*. [Russians in Bulgaria.] Sofia, 1923, p. 3.

MITOV, D. Nezavisimi pisateli. [Independant Writers.] In: *Literaturni novini*, № 2, 2 Oktober 1927, p. 1.

MITOV, D. Stari i mladi. [Old and Young.] In: *Literaturni novini*, № 8, 13 November 1927, pp. 1–2.

NEMIROV, D. Ruskiyat inteligent. [Russian Intelligent.] In: *Pamyati professora A. K. Medvedeva. Rusko-bolgarskiy sbornik. [In Honour of prof. Medvedev. Russian – Bulgarian Collection.]* Sofia, 1922, pp. 137–141.

NECHAEV, B. Literaturnie zametki. [Literary notes.] In: *Rusy*, № 47, 31 March 1935.

Pisatelsko utro na g. g. Fyodorov i Nilus. [Writer's Event of Mr. Fiodorov and Mr. Nilus.] In: *Sila*, № 19, 14 February 1920.

RUSEV, R. Ruskata literaturna emigratsia v Bulgaria: duhovna misia, tsennosti. [Russian Literary Emigration in Bulgaria: Spiritual Mission, Values.] In: *Izgnanichestvoto. Drama i motivatsia. Zavrashthaneto na savremennite slavyanski emigrantski literaturi u doma. [The Exile. Drama and Motivation. The Return of Contemporary Slav Emigrant Literatures Home.]* Sofia: “Prof. Marin Drinov” Academic Publishing Press, Karina-M [publ.], 1996, pp. 229–241.

RUSEV, R. Posledna sreshta. [Last Meeting.] In: *155 godini ot rozhdenieto na Ivan Vazov. Yubileen vestnik*. [155 Years of Ivan Vazov's Birth. Jubilee Newspaper.] (Izdavat Obshtina Sopot i Obshtobalgarski komitet i fondatsia "Vasil Levski"), June 2005, p. 11.

SOLONEVICH, B. Toska po tvorchestvu. [Sorrow for Creating.] In: *Golos Rossii*, № 78, 21 December 1937.

SOLONEVICH, I. Pochemu v Sofii? [Why Sofia?] In: *Golos Rossii*, № 4, 9 July 1936.

STRUVE, G. *Russkaya literatura v izgnanii*. [Russian Literature in Exile.] Paris: Ymca-Press [publ.], 1984.

STRUVE, G. *Russkaya literatura v izgnanii. Opit istoricheskogo obzora zarubezhnoy literaturi*. [Russian Literature in Exile. An Attempt for Historical Review of Foreign Literature.] Paris: Ymca-Press [publ.], Moscow: Ruskij put [publ.], 1996.

TSONEV, B. Ezikovni vzaimnosti mezhdu balgari i rusi. [Language Reciprocities between Bulgarians and Russians.] In: *Pamyati professora A. K. Medvedeva. Russko-balgarskiy sbornik*. [In Honour of prof. A. K. Medvedev. Russian – Bulgarian Collection.] Sofia, 1922, pp. 35–51.

VAYLY, P., A. GENIS. Mif o zastoe. [Myth about Stagnation.] In: *Ogonek*, 1990, № 7, pp. 27–29.

VELEVA, M. *Balgarskata sadba na prof. P. M. Bitsili*. [Bulgarian Destiny of Prof. P. M. Bitsilli.] Sofia: Gutenberg [publ.], 2004.

VOLOSHIN, Gl., S. A. SERAPIN (Pinus). (Pamyati druga). [In Memory of a Friend]. In: *Rusy*, № 1192, 31 March 1927.

EXILE AND LITERATURE (FROM THE LITERARY LIFE OF RUSSIAN EMIGRATION IN BULGARIA, 1920s–1930s)

Abstract. The survey focuses on the Russian émigré spiritual and literary existence in Bulgaria during the period after the Bolshevik revolution in 1917 – an existence fed by concern in the fate of Russian culture in post-revolutionary, soviet Russia. It speculates on the possibilities of creating culture and literature in emigration, on the meaning of the creative act when the artist is forcibly deprived of his homeland and his readers.

The research work has taken notice of connections with the local culture and the natives not typical of the Russian Diaspora elsewhere.

Russian writers and scientists show keen interest in researching our culture, in the similarities between the two nations' spiritual lives and in parallel cultural phenomena. They turned out to be favorably disposed toward artistic and scientific research of Bulgarian history, culture and literature, which is easily recognizable when reviewing both emigrants' and national book publishing and periodicals. Their translation of Bulgarian folklore, poetry and prose are essentially important for spreading Bulgarian works and culture to different parts of the world.

At the time, Russian emigrants' cultural invasion in Bulgaria was perceived by Bulgarian authors and intellectuals as something positive, as a catalyst

for development of national literary and cultural processes and furthermore as an episode of a pre-existing tendency of Russian cultural influence penetrating Bulgarian reality. This unforeseen meeting with Russian culture, represented by Russian writers, dramatists and migrant-scientists creates many opportunities for positive impact on Bulgaria's cultural and literary life.

Keywords: Russian emigration, Russian writers, exile and literature, intercultural communication

Radostin Rusev, Assoc. Prof., PhD

Institute for Literature – Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenki Prohod Blvd, Sofia 1113

E-mail: rad.dim.rus@gmail.com